

РОЗДІЛ II

Економіка й управління національним господарством

УДК 378.014. 5.018: 316.422] (100)“20”

Ольга Гринькевич – кандидат економічних наук, доцент,
докторант економічного факультету Львівського
національного університету імені Івана Франка

Глобальні чинники трансформації та конкурентоспроможності національних систем вищої освіти у XXI ст.

У статті здійснено аналіз можливостей і загроз для розвитку національних систем вищої освіти. Визначено чинники, які мають глобальний характер впливу на трансформацію й конкурентоспроможність систем вищої освіти у XXI ст.

На основі системного підходу, аналізу міжнародних документів програмного, аналітичного та статистичного характеру, методів емпіричного дослідження систематизовано комплекс демографічних, соціально-економічних і технологічних чинників конкурентоспроможності систем вищої освіти. Глобальний вплив демографічних чинників виявляється в скороченні частки молоді в країнах Європи, у тому числі Україні, структурних зрушеннях у віковому розподілі населення на користь осіб старшого віку, а відтак – зменшенні попиту на освітні продукти серед населення традиційного «студентського» віку. Соціально-економічні чинники пов'язані з асиметрією показників якості людського розвитку та активними процесами різних форм міграції, глобальною конкуренцією за талановитих студентів і дослідників. Технологічні чинники з ознаками четвертої промислової революції зумовлюють диверсифікацію методів викладання й навчання, зростання кількості on-line освітніх продуктів, розвиток різних видів неформальної освіти і, як наслідок, – демократизацію вищої освіти.

Оригінальність дослідження пов'язана з обґрунтуванням теоретичних гіпотез щодо основних тенденцій та чинників розвитку вищої освіти за допомогою емпіричного аналізу й широкого спектра даних статистичного, соціологічного та експертного характеру. За результатами емпіричного аналізу розвитку вищої освіти визначено можливості й загрози зовнішнього та внутрішнього середовищ її функціонування. Результати аналізу дають змогу ідентифікувати конкурентні переваги системи вищої освіти і її інститутів на національному рівні, визначити їхні сильні та слабкі сторони, а отже, удосконалити процеси розробки стратегій управління конкурентоспроможністю в умовах розвитку глобального освітнього простору.

Ключові слова: вища освіта, трансформація, конкурентоспроможність, глобальні чинники, можливості, загрози.

Постановка наукової проблеми та її значення. Одним із класичних положень теорій конкурентоспроможності є твердження про те, що конкурентні переваги організації, певної галузі чи країни формуються під впливом комплексу чинників глобального, національного, локального характеру впливу. Саме вони визначають можливості й загрози, пов'язані з подальшим розвитком організації, галузі, регіону чи країни в умовах конкуренції. У зв'язку з цим періодичний моніторинг чинників розвитку вищої освіти як системи та виду діяльності, що відіграє визначальну роль у формуванні інтелектуального потенціалу країни, є одним з актуальних завдань теорії й практики національної безпеки та конкурентоспроможності у XXI ст.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Аналіз конкурентоспроможності сучасних систем вищої освіти (СВО), чинників її трансформації виконано в численних наукових публікаціях. Глобальним за характером є дослідження колективу авторів під егідою Центру міжнародної вищої освіти (Boston College Center for International Higher Education, USA) [1], що містить результати «інвентаризації»

діяльності дослідницьких центрів, професійних об'єднань, періодичних видань із проблем розвитку вищої освіти.

Методологічні межі аналізу еволюції вищої освіти з використанням трьох головних вимірів: цінності знань, ролі університетів як інституцій із їх виробництва, збереження й поширення, а також рівня взаємодії із суспільством, пропонує у своїй праці Т. Мак-Кован (Т. McCowan) [2]. Умови та ієрархічну систему чинників, які забезпечують лідерство в глобальній конкуренції в науково-освітньому просторі, ринкові позиції України в ньому та їхню динаміку досліджує Д. Ільницький [3].

Інформаційну базу аналізу глобальних тенденцій розвитку вищої освіти, їхніх особливостей на національному рівні забезпечують Інститут статистики ЮНЕСКО [4], видання з питань освіти Організації економічного співробітництва й розвитку ОЕСР [5].

Незважаючи на численні наукові публікації з питань розвитку вищої освіти та чинників її конкурентоспроможності, у більшості з них відсутні положення, які, по-перше, основані на використанні емпіричних даних для обґрунтування сучасних тенденцій розвитку систем вищої освіти; по-друге, досліджувані чинники конкурентоспроможності, як правило, не розглядаються з урахуванням їх взаємодії й системного впливу; по-третє, висновки не завжди містять елементи прикладного характеру, що можуть бути використані в розробці стратегій управління конкурентоспроможністю на різних ієрархічних рівнях.

Мета й завдання статті. **Мета роботи** – визначення можливостей і загроз для розвитку національних систем вищої освіти, пов'язаних із чинниками глобального характеру впливу на конкурентоспроможність і національну безпеку у ХХІ ст. **Основні завдання дослідження** полягають в емпіричному обґрунтуванні виявлених чинників конкурентоспроможності вищої освіти та визначенні можливостей і загроз, пов'язаних із їх впливом у майбутньому.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження. Серед загальної сукупності чинників, які мають глобальний характер впливу на конкурентоспроможність національних систем вищої освіти, можна виокремити три основні групи: демографічні, соціально-економічні й технологічні.

Глобальним за рівнем охоплення більшості європейських країн і довготривалим за терміном дії є демографічний спад та зміна вікової структури населення. За прогнозами європейської статистики питома вага населення Європи (ЄС-28) віком 65 і старше за 2015–2080 рр. може зрости з 18,9 до 28,7 %, натомість частка осіб у працездатному віці за прогнозний період зменшиться на 9,3 % [6; 7].

Аналогічні тенденції простежуємо в Україні. За 1990–2015 рр. середньорічна чисельність населення в Україні віком до 15 років зменшилася майже удвічі, а їх частка у віковій структурі населення – до 15,1 % (табл. 1).

Таблиця 1

Фактична та прогнозна оцінка вікової структури населення в Україні в 1990–2050 рр., %

Рік	Частка вікової групи населення в його загальній чисельності, %		
	до 15 років	15–64 років	65 років і старші
1990	21,5	66,5	12,0
2005	14,8	69,2	15,9
2015	15,1	69,3	15,6
2050* (прогнозна оцінка)	15,3	60,6	24,1

Складено автором за [8; 9].

Очевидними є три суттєві наслідки змін у віковому розподілі населення європейських країн. По-перше, демографічний чинник зумовить структурні зрушення в цільових аудиторіях студентів – споживачів освітніх продуктів на користь поступового зростання осіб середнього й старшого віку.

По-друге, у результаті демографічних структурних зрушень відбуватиметься активний розвиток університетів «третього віку» (або срібних університетів) як нових інституцій в архітектурі вищої освіти кожної країни. Уже сьогодні національні освітні системи всіх регіонів світу активно дискутують про технології навчання для осіб старших вікових груп. За 2005–2015 рр. рівень охоплення

вищою освітою дорослого населення віком 25–64 рр. зріс у країнах із розвинутою економікою з 25,6 до 34, 5 %. Лідерами за цим показником серед країн – членів ОЕСР у 2015 р. були Канада (46 %), Ізраїль (43 %), США (39 %), Японія (40 %), Фінляндія (35 %) [10, с. 43].

По-третє, зменшення попиту на дипломовану вищу освіту серед молоді зумовить зростання внутрішньої та міжнародної конкуренції серед закладів вищої освіти (ЗВО) за споживачів освітніх продуктів «традиційного» студентського віку.

Тенденція демографічного старіння населення країн-членів ЄС за рахунок високого рівня життя й соціальних стандартів супроводжується наростаючою динамікою міграційного припливу до цих держав. Позитивне міграційне сальдо, особливо серед молодших вікових груп, не лише виступає чинником зростання чисельності населення країн із розвинутою економікою, а й позитивно впливає на «омолодження» його вікової структури.

Протилежну ситуацію спостерігаємо в Україні. На фоні незначного позитивного сальдо міграції відбувається масштабна міграція молоді та населення середнього працездатного віку, що позначається на процесах народжуваності. Як зазначають автори Комплексного демографічного прогнозу України на період до 2050 р., [9], на відміну від країн Європейського Союзу, в Україні триватиме скорочення числа мешканців і демографічне старіння населення.

Другим глобальним чинником, який визначає динаміку трансформації національних систем вищої освіти, є асиметрія соціально-економічного розвитку країн і регіонів світу. Результати міжнародного оцінювання рівня людського розвитку за економічною складовою та відповідним індикатором – валовим національним доходом на одного жителя – указують на те, що співвідношення крайніх значень цього показника перевищує 100 до 1, досягнувши найвищих значень у 2015 р. у Катарі, Кувейті, Сингапурі, та найнижчих – у Конго, Ліберії, Бурунді. Основні складники Індексу людського розвитку в Україні та країнах-сусідах, наведено в табл. 2.

Таблиця 2

**Складники Індексу людського розвитку (Human Development Index, HDI)
у деяких країнах світу у 2015 р.**

Країна	Середня очікувана тривалість життя при народженні, років	Середня очікувана кількість років навчання, років	Валовий національний дохід на одну особу, дол. США
Україна	71,1	15,3	7361
Білорусь	71,5	15,6	15629
Молдова	71,7	11,8	5026
Польща	77,6	16,4	24117
Російська Федерація	70,3	15,0	23286
Румунія	74,8	14,7	19428
Словаччина	76,4	15,0	26674
Угорщина	75,3	15,6	23394

Складено за [11, с. 198–199].

Незважаючи на відносно високий рівень освіченості населення, для України характерні одні з найнижчих у Європі макроекономічних показників доходів у розрахунку на одного жителя. Нерівномірність розвитку країн і макрорегіонів зумовлює формування різних соціально-антропологічних проектів та «освітніх ареалів» [12, с. 7–9] у світі.

Системи освіти країн ОЕСР орієнтуються на управлінські та інноваційно-технологічні види діяльності й за рахунок економічних доходів забезпечують можливість концентрації інтелектуального капіталу найвищої якості. За даними ОЕСР, у 2015 р. міжнародні студенти становили в середньому 8 % осіб, які навчались у секторі професійної та вищої освіти (tertiary education). Ця частка є вищою серед студентів магістерських програм (13 %) і докторантури (22 %). 55 % міжнародних студентів навчаються для здобуття докторського ступеня в галузі інженерії й природничих наук [13, с. 14–15].

Отже, у глобальному освітньому просторі країни з розвинутою економікою та високим рівнем людського розвитку формують своєрідний «інтелектуальний» насос, який приваблює потоки освітньої міграції до країн-лідерів у забезпеченні вищої якості життя.

Третій чинник глобального характеру впливу на розвиток систем вищої освіти пов'язаний із технологічними змінами та інноваціями в усіх сферах суспільного життя. Швидкість, розмах і системний характер, із якими відбуваються сучасні технологічні зміни в суспільстві, дали підстави засновнику Всесвітнього економічного форуму, швейцарському економісту К. Швабу (K. Schwab) у книзі «The Fourth Industrial Revolution» назвати ці процеси четвертою промисловою революцією [14]. Її головними проявами є поєднання технологій і стирання меж між фізичною, цифровою та біологічною сферами життя людини.

У відповідь на безпрецедентні можливості та виклики, пов'язані з новими технологіями, Європейський Союз у межах стратегії «Європа-2020» реалізує стратегічні завдання щодо створення високотехнологічної цифрової економіки XIX ст. [15]. За висновками експертів, основні впливи нових технологічних перетворень на розвиток економіки пов'язані з індивідуальними потребами споживачів, електронною комерцією, спільними (collaborative) інноваціями та новими операційними моделями. Найбільші вигоди від таких революційних перетворень отримують носії інтелектуального та фінансового капіталу: висококваліфіковані й здатні до безперервного навчання працівники, винахідники, акціонери та інвестори.

Попит на нові знання, їх реалізація в технологічних й інших інноваціях підвищують потребу у фахівцях, спроможних не лише продукувати такі інновації, але й ефективно їх використовувати. У зв'язку з цим у спеціальній доповіді Європейської комісії йдеться про збільшення частки робочих місць, що потребують вищої освіти, із 20 % у 2010 р. до 34 % – у 2020-му [16, с. 3].

Серед універсальних навиків, які необхідні людині для роботи в умовах різноманітності та непередбачуваності професійної кар'єри, економічних криз, європейські експерти називають здатність критично мислити, ініціативність, уміння розв'язувати проблеми й співпрацювати з іншими. Якість, доступність вищої освіти та вдосконалення моделей її фінансування визначено пріоритетними напрямками реформування системи освіти в ЄС, а головними завданнями – підвищення рівня базових навичок, сприяння самонавчанню, розвитку підприємницьких навичок, покращенню рівня знань іноземних мов [17].

Виконуючи функцію продукування нових знань, їх поширення та комерціалізації, сучасні інститути вищої освіти самі опинилися перед новими можливостями й викликами, які зумовлені використанням Інтернет-технологій, засобів мобільного зв'язку, соціальних мереж, робототехніки та інших технологій сучасного навчання.

Найбільш резонансною подією в розвитку технологій надання послуг у вищій освіті стало створення масових відкритих он-лайн-курсів. За прогнозами європейських експертів, у найближчі десять років на електронне навчання припадатиме не менше 30 % усіх форматів вищої освіти. Така тенденція посилить актуальність розробки механізмів визнання транскордонної освіти, здобутої з використанням нових форматів навчання, суттєво вплине на процеси адміністративного управління у вищій освіті [18].

Одним із результатів довготривалих досліджень у зазначеній проблематиці є спеціальний звіт, підготовлений американськими компаніями «New Media Consortium» та «EDUCAUSE Learning Initiative (ELI)» у межах спеціального освітнього проекту [19]. На глобальному рівні 58 експертів, які представляють 46 університетів та інші інституції вищої освіти з 15 країн світу, визначають ключові тенденції, проблеми й найважливіші досягнення впровадження освітніх технологій у контексті їх можливого впливу на довго-, середньо- та короткострокові завдання діяльності ЗВО.

Міжнародні експерти виокремлюють сім базових категорій технологічних нововведень, які використовують або в майбутньому можуть бути використані для навчання та досліджень у вищій освіті: споживчі технології, цифрові стратегії, Інтернет-навчання, технології навчання, технології соціальних мереж, технології візуалізації, проривні технології. Основні тенденції та проблеми впровадження нових технологій у вищій освіті систематизовано в табл. 3.

В умовах швидкого розвитку нових технологій Україна, за висновками міжнародних аналітиків, має реальні підстави опинитися серед країн, які виступають драйверами нових суспільних трансформацій та технологічними лідерами. Автори спеціального дослідження Technology Market Assessment: Ukraine 2016 [20] пов'язують такі можливості з людським потенціалом, який має Україна на ринку STEM-робочої сили (S – Science, T – Technology, E-engineering, M-Mathematics).

Таблиця 3

**Основні тенденції, проблеми та досягнення в реалізації нових освітніх технологій
у галузі вищої освіти**

Основні тенденції, які прискорюють упровадження нових технологій	Основні проблеми, які ускладнюють упровадження нових технологій	Технологічні досягнення за терміном упровадження
<i>Короткострокові:</i> – підвищена увага до кількісної оцінки освітнього процесу; – активніше використання змішаного/комбінованого навчання	<i>Проблеми з відомими способами вирішення:</i> – поєднання формального й неформального навчання; – підвищення цифрової грамотності	<i>Найближчі рік-два:</i> – навчання з використанням особистих мобільних пристроїв; – аналітика навчального процесу й адаптивне навчання
<i>Середньострокові:</i> – перепланування навчальних аудиторій; – перехід на глибинний підхід у навчанні	<i>Складні проблеми з відсутніми способами розв'язання:</i> – конкуруючі моделі освіти; – персоналізація навчання	<i>Від двох до трьох років:</i> – доповнена й віртуальна реальність; – творчі простори формату Makerspace
<i>Довгострокові:</i> – удосконалення культури інновацій; – переосмислення методів роботи освітніх установ	<i>Складні проблеми з нечіткою постановкою:</i> – досягнення балансу між життям у реальному світі й життям у мережі Інтернет; – збереження релевантності освіти	<i>Від чотирьох до п'яти років:</i> – програмування емоцій; – робототехніка

Складено автором за [19].

Посідаючи шосту позицію в рейтингу STEM-skills і ставлячи перед собою цілі технологічного прориву, Україна, за прогнозними оцінками аналітиків, може забезпечити собі аналогічні позиції за експортом технологій, піднявши цей показник із 70 позиції на рівні 170,54 дол. на особу до 275 млрд (200 млрд – в експорті товарів та 75 млрд – в експорті ІКТ) загального експорту технологій, що еквівалентно 5995,1 дол. на одну особу [20].

Розглянуті демографічні, соціально-економічні й технологічні чинники зовнішнього та внутрішнього середовища системи вищої освіти визначають не лише тенденції її розвитку, а й наявні та перспективні можливості й загрози такого розвитку. Їх наведено в табл. 4.

Таблиця 4

**Можливості та загрози для розвитку систем вищої освіти (СВО)
у контексті впливу глобальних зовнішніх і внутрішніх чинників**

Чинник	Можливість	Загроза
Демографічний	Зростання попиту на ВО у формі окремих навчальних курсів, тренінгів короткого циклу серед дорослого населення.	Зменшення попиту на ВО у формі програм для здобуття дипломованої вищої освіти у зв'язку зі зменшенням частки молоді.
Соціально-економічний	Збільшення попиту на ВО зі сторони мігрантів у країнах і регіонах-реципієнтах із вищим рівнем безпеки, економічного розвитку та туристичної привабливості.	Міграція потенційних споживачів ВО з країн і регіонів із нижчим рівнем безпеки, економічного розвитку. Зростання конкуренції з боку корпоративних університетів.
Технологічний	Зростання доступності ВО й можливостей вибору освітніх продуктів завдяки on-line-освіті та інформаційним технологіям.	Зростання конкуренції з боку неформальних провайдерів ВО, віртуальних університетів. Скорочення чисельності зайнятих у ЗВО.
Політичний	Підвищення якості ВО за рахунок процесів інтернаціоналізації, розвитку різних форм міжрегіонального, міжнародного співробітництва.	Зниження попиту на ВО у країнах і регіонах, де відбуваються військові конфлікти, обмеження свободи й можливостей для академічної мобільності.

Систематизовані в табл. 4 можливості та загрози зовнішнього й внутрішнього середовищ СВО, а також її сильні та слабкі сторони дають змогу визначити конкурентні переваги національних систем вищої освіти та закладів вищої освіти як її основних провайдерів.

Висновки й перспективи подальшого дослідження. В умовах глобальної конкуренції за інтелектуальні ресурси конкурентоспроможність національних систем вищої освіти та її ЗВО як основних провайдерів визначається комплексом демографічних, соціально-економічних і технологічних чинників глобального характеру впливу.

Вплив демографічних чинників виявляються в скороченні частки молоді в країнах Європи, у тому числі в Україні, структурних зрушеннях у віковій структурі населення на користь осіб старшого віку, а отже – зменшенні попиту на освітні продукти серед осіб традиційного «студентського» віку.

Соціально-економічні чинники глобальної трансформації систем вищої освіти пов'язані з асиметрією показників якості людського розвитку в країнах світу і, як наслідок, активними процесами різних форм соціальної, у тому числі академічної мобільності, глобальної конкуренції за талановитих студентів і дослідників.

Технологічні чинники з ознаками четвертої промислової революції зумовлюють диверсифікацію методів викладання й навчання, зростання кількості on-line освітніх продуктів, розвиток різних видів неформальної освіти, як результат – демократизацію вищої освіти та підвищення рівня її доступності.

За результатами аналізу глобальних чинників розвитку систем вищої освіти визначено можливості й загрози зовнішнього та внутрішнього середовищ її функціонування. Такі можливості дають змогу ідентифікувати конкурентні переваги системи вищої освіти та її ЗВО на національному рівні, визначити їхні сильні й слабкі сторони, а отже – удосконалити процеси розробки стратегій управління конкурентоспроможністю в умовах глобалізації освітнього простору.

Ефективна реалізація стратегій управління конкурентоспроможністю потребує врахування національних, регіональних і локальних особливостей розвитку інститутів вищої освіти. У зв'язку з цим перспективним напрямом подальших досліджень є стратегічний аналіз зовнішнього середовища системи вищої освіти в Україні з урахуванням чинників національного характеру впливу.

Джерела та література

1. Higher Education: A Worldwide Inventory of Research Centers, Academic Programs, and Journals and Publications: 3rd Edition / [Editors : L. Rumbley, P. Altbach, D. Stanfield, Y. Shimmi, A. Gayardon, R. Chan]. – Bonn ; Berlin ; New York : Center for International Higher Education, Boston College, and Lemmens Media, 2014. – 360 p.
2. McCowan Tristan. Universities and the post-2015 development agenda: an analytical framework [Elektronik resourcel] / High Educ (2016) 72:505–523. – doi:10.1007/s10734-016-0035-7. – Mode of access : <http://link.springer.com/article/10.1007/s10734-016-0035-7>.
3. Ільницький Д. О. Глобальна конкуренція в науково-освітньому просторі : монографія / Д. О. Ільницький. – Київ : КНЕУ, 2016. – 445 с.
4. UNESCO. Institute for Statistics [Elektronik resourcel]. – Mode of access : <http://www.uis.unesco.org>.
5. OECD. Education [Elektronik resourcel]. – Mode of access : <http://www.oecd.org/education>.
6. Population age structure by major age groups, 2005 and 2015 / Eurostat. Statistics Explained [Elektronik resourcel]. – Mode of access : [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Population_age_structure_by_major_age_groups,_2005_and_2015_\(%25_of_the_total_population\)_YB16.png](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Population_age_structure_by_major_age_groups,_2005_and_2015_(%25_of_the_total_population)_YB16.png)
7. Population structure by major age groups, EU-28, 2015–80 / Eurostat. Statistics Explained [Elektronik resourcel]. – Mode of access : [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Population_structure_by_major_age_groups,_EU-28,_2015%E2%80%9380_\(%C2%B9\)_\(%25_of_total_population\)_YB16.png](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Population_structure_by_major_age_groups,_EU-28,_2015%E2%80%9380_(%C2%B9)_(%25_of_total_population)_YB16.png)
8. Населення України (1990-2016) / Статистична інформація Держстату України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
9. Комплексний демографічний прогноз України на період до 2050 р. / кол. авт. ; за ред. чл.-кор. НАНУ, д-ра екон. наук, проф. Е. М. Лібанової. – Київ : Укр. центр соціальних реформ, 2006. – 138 с.
10. Education at a Glance 2016 / OECD Indicators / [Elektronik resourcel]. – Mode of access : DOI: <http://dx.doi.org/10.1007/978-92-64-26301-0>. Paris: OECD Publishing 1787/eag-2016-en.
11. Human Development Report 2016: Human Development for Everyone [Elektronik resourcel] United Nations Development Programme. – Mode of access : http://hdr.undp.org/sites/default/files/2016_human_development_report.pdf.
12. Ефимов, В. С. Высшее образование в России: вызовы XXI века / В. С. Ефимов, А. В. Лаптева // Университет. управление: практика и анализ. – 2010. – № 4. – С. 6–17.

13. International Migration Outlook 2016. – Paris : OECD Publishing, 2016 [Elektronik resourse]. – Mode of access : <http://www.oecd.org/migration/international-migration-outlook-1999124x.htm>.
14. Schwab K. The Fourth Industrial Revolution. What It Means and How to Respond? / K. Schwab // Foreign Affairs, December 12, 2015 [Elektronik resourse]. – Mode of access : <https://www.foreignaffairs.com/articles/2015-12-12/fourth-industrial-revolution>
15. A Digital Agenda for Europe / Brussels: Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, 2010 [Elektronik resourse]. – Mode of access : <http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/digital-agenda-communication-en.pdf>.
16. Rethinking Education: Investing in skills for better socio-economic outcomes. – Strasbourg : European Commission, 2012 – 17 s. [Elektronik resourse]. – Mode of access : <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2012/EN/1-2012-669-EN-F1-1.Pdf>.
17. Rethinking Education. What is it? [Elektronik resourse] European Commission, 2017. – Mode of access : http://ec.europa.eu/education/policy/multilingualism/rethinking-education_en
18. Draft Preliminary Report Concerning the Preparation of a Global Convention on the Recognition of Higher Education Qualifications / UNESCO, 2015 [Elektronik resourse]. – Mode of access : <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002347/234743E.pdf>.
19. Johnson L. NMC Horizon Report: 2016 Higher Education Edition Austin / L. Johnson [et al.]. – Texas : The New Media Consortium, 2016. – 50 p.
20. Hatch P. J. Technology Market Assessment: Ukraine 2016 / P. J. Hatch // Akholi Research. Version 1.1.1, 2016. – 40 p. [Elektronik resourse]. – Mode of access : <http://www.akholi.com/wp-content/uploads/2016/02/Ukraine-Technology-Exports-2016.pdf>

References

1. Rumbley, L., Altbach, P., Stanfield, D., Shimmi, Y., Gayardon, A., Chan. R. (2014). Higher Education: A Worldwide Inventory of Research Centers, Academic Programs, and Journals and Publications. (3rd Edition). Bonn, Berlin, New York: Center for International Higher Education, Boston College and Lemmens Media.
2. McCowan, T. (2016). Universities and the post-2015 development agenda: an analytical framework. High Educ, 72, 505–523. Retrieved from <https://doi.org/10.1007/s10734-016-0035-7>.
3. Ilnitsky, D.O. (2016). Hlobalna konkurenciya v naukovo-osvitnomu prostori [Global competition in the scientific and educational space]. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].
4. UNESCO (2017). Institute for Statistics, Montreal. Retrieved from <http://www.uis.unesco.org>.
5. OECD (2017). Education, Paris. Retrieved from <http://www.oecd.org/education>.
6. Eurostat (2016). Population age structure by major age groups, 2005 and 2015. Statistics Explained. Retrieved from [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Population_age_structure_by_major_age_groups_2005_and_2015_\(%25_of_the_total_population\)_YB16.png](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Population_age_structure_by_major_age_groups_2005_and_2015_(%25_of_the_total_population)_YB16.png).
7. Eurostat (2016). Population structure by major age groups, EU-28, 2015–80. Statistics Explained. Retrieved from [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Population_structure_by_major_age_groups_EU-28_2015%E2%80%9380_\(%C2%B9\)_\(%25_of_total_population\)_YB16.png](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Population_structure_by_major_age_groups_EU-28_2015%E2%80%9380_(%C2%B9)_(%25_of_total_population)_YB16.png)
8. State Statistics Service of Ukraine (2017). Population of Ukraine (1990-2016). Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua>. [in Ukrainian].
9. Libanova, E. M. (Eds.). (2016). Complex demographic forecast of Ukraine for the period up to 2050, Kyiv: Ukrainian Center for Social Reforms [in Ukrainian].
10. OECD (2016). Education at a Glance 2016: OECD Indicators. Paris: OECD Publishing. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.187/eag-2016-en>.
11. United Nations Development Programme (2016). Human Development Report 2016: Human Development for Everyone. Retrieved from http://hdr.undp.org/sites/default/files/2016_human_development_report.pdf.
12. Efimov, V. S. & Lapteva, V. S. (2010). Vyssheye obrazovaniye v Rossii: vyzovy XXI veka [Higher Education in Russia: Challenges of the 21st Century]. Universitetskoye upravleniye: praktika i analiz –University management: practice and analysis, 4, 6–17 [in Russian].
13. OECD (2016). International Migration Outlook 2016. Paris : OECD Publishing. Retrieved from <http://www.oecd.org/migration/international-migration-outlook-1999124x.htm>.
14. Schwab, K. (2015). The Fourth Industrial Revolution. What It Means and How to Respond? Foreign Affairs, December 12. Retrieved from <https://www.foreignaffairs.com/articles/2015-12-12/fourth-industrial-revolution>.
15. European Commission (2010). A Digital Agenda for Europe. Brussels: Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Retrieved from <http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/digital-agenda-communication-en.pdf>.
16. European Commission (2012). Rethinking Education: Investing in skills for better socio-economic outcomes. Strasbourg. Retrieved from <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2012/EN/1-2012-669-EN-F1-1.Pdf>.
17. European Commission (2017). Rethinking Education. What is it? Retrieved from http://ec.europa.eu/education/policy/multilingualism/rethinking-education_en

18. UNESCO (2015). Draft Preliminary Report Concerning the Preparation of a Global Convention on the Recognition of Higher Education Qualifications. Paris. Retrieved from <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002347/234743E.pdf>.
19. Johnson, L., Adams Becker, S., Cummins, M., Estrada, V., Freeman, A. and Hall, C. (2016). NMC Horizon Report: 2016 Higher Education Edition. Austin, Texas: The New Media Consortium.
20. Hatch, P. J. (2016). Technology Market Assessment: Ukraine 2016. Akholi Research. Version 1.1.1. Retrieved from <http://www.akholi.com/wp-content/uploads/2016/02/Ukraine-Technology-Exports-2016.pdf>.

Ольга Гринькевич. Глобальные факторы трансформации и конкурентоспособности национальных систем высшего образования в XXI в. В статье анализируются возможности и угрозы для развития национальных систем высшего образования. Определяются факторы, имеющие глобальный характер влияния на трансформацию и конкурентоспособность систем высшего образования в XXI в.

На основе анализа международных документов, аналитических и статистических данных, методов эмпирического исследования систематизирован комплекс глобальных демографических, социально-экономических и технологических факторов конкурентоспособности систем высшего образования.

Глобальное влияние демографических факторов проявляется в сокращении доли молодежи в странах Европы, в том числе Украины, структурных сдвигах в возрастном распределении населения в пользу лиц старшего возраста, а следовательно – уменьшении спроса на образовательные продукты среди населения традиционного «студенческого» возраста. Социально-экономические факторы связаны с асимметрией показателей качества человеческого развития и активными процессами различных форм миграции, глобальной конкуренции за талантливых студентов и исследователей. Технологические факторы с признаками четвертой промышленной революции обуславливают диверсификацию методов преподавания и обучения, рост количества on-line-образовательных продуктов, развитие различных видов неформального образования и, как следствие, – демократизацию высшего образования.

Оригинальность исследования связана с обоснованием теоретических гипотез относительно основных тенденций и факторов развития высшего образования с помощью эмпирического анализа и широкого спектра данных статистического, социологического и экспертного характера. На основании результатов эмпирического анализа определяются возможности и угрозы внешней и внутренней среды ее функционирования. Результаты анализа позволяют определить конкурентные преимущества системы высшего образования и ее учреждений на национальном уровне, определить их сильные и слабые стороны, а соответственно – усовершенствовать процессы разработки стратегий управления конкурентоспособностью в условиях глобального образовательного пространства.

Ключевые слова: высшее образование, трансформация, конкурентоспособность, глобальные факторы, возможности, угрозы.

Olha Hrynkevych. Global Factors of Transformation and Competitiveness of National Higher Education Systems in the 21st Century. The article is devoted to the analysis of opportunities and threats for the development of national higher education systems. Factors which have a global impact on the transformation and competitiveness of higher education systems in the 21st century are identified.

Based on the analysis of international documents, analytical and statistical data, and methods of empirical research, a set of global demographic, socio-economic and technological factors of the competitiveness of higher education systems is systematized.

The global impact of demographic factors is manifested in the reduction in the proportion of young people in Europe, including Ukraine, structural shifts in the age distribution of the population in favor of older people, and consequently - the reduction in demand for educational products among the population of traditional «student» age. Socio-economic factors are associated with the asymmetry of human development indicators and active processes of various forms of migration, global competition for talented students and researchers. Technological factors, with signs of the fourth industrial revolution, are responsible for the diversification of teaching and learning methods, the growth in the number of on-line educational products, the development of various types of non-formal education, and, as a consequence, the democratization of higher education.

The originality of the research is related to the substantiation of theoretical hypotheses regarding the main tendencies and factors of the development of higher education by means of empirical analysis and a wide range of statistical, sociological and expert data.

Based on the results of the empirical analysis, the opportunities and threats of the external and internal environment of its functioning are determined. The results of the analysis make it possible to determine the competitive advantages of the higher education system and its institutions at the national level, to identify their strengths and weaknesses, and, accordingly, to improve the processes of developing competitiveness management strategies in the global educational space.

Key words: higher education, transformation, competitiveness, global factors, opportunities, threats.

Стаття надійшла до редакції 18.09.2017 р.